

УДК 130.2

Анна Жукова

МРІЯ ПРО СВОБОДУ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЛІБЕРАЛІЗМУ

У статті проводиться дослідження мрії про свободу у контексті лібералізму. Розглядаються основні розробки ліберальної теорії з огляду на сучасний розвиток суспільства. У статті представлена мрія про лібералістичний устрій суспільства, у якому кожен індивід вільно формує свої уявлення про благополуччя, які ґрунтуються на високому рівні культурного та інтелектуального розвитку. Також у статті розкрита думка, стосовно того, що в ідеї лібералізму покладені мрії про вільний світ, у якому кожен індивід здатний вільно проявляти власне інтерпретування світоглядних поглядів.

Ключові слова: мрія, свобода, лібералізм, мінархізм, благополуччя.

Zhukova A. Dream in liberal studies research

In this article is analyzing daydream about liberty in context of the liberalism. It is considered main developments of liberal theory according to modern development in society. The article is presenting daydream about liberal device society, where each individual liberally forms their own beliefs about welfare, which are founded on high level cultural and intellectual development. Also in article is represent author's thought, that the idea of the liberalism concentrated daydreams about free world, in which each individual liberally shows own interpretation of world view glances.

Keywords: daydream, liberty, liberalism, minarchism, welfare.

Жукова А. Мечта о свободе в исследованиях либерализма

В статье проводится исследование мечты о свободе в контексте либерализма. Рассматриваются основные разработки либеральной теории учитывая современное развитие общества. В статье представленная мечта о либералистическом устройстве общества, в котором каждый индивид свободно формирует свои представления о благополучии, которые основываются на высоком уровне культурного и интеллектуального развития.

Также в статье раскрыта мысль, относительно того, что в идеях либерализма сосредоточены мечты о свободном мире, в котором каждый индивид свободно проявляет собственное интерпретирование мировоззренческих взглядов.

Ключевые слова: мечта, свобода, либерализм, минархизм, благополучие.

У сучасному суспільстві склалася потужна ліберальна позиція, основна концепція якої була сформована у XIX столітті. Тому є актуальним розглянути мрію про свободу в контексті ліберального підходу до устрою суспільства. Лібералізм як політична традиція або система політичних принципів, не є основною концепцією цього дослідження. Такий підхід втрачає свою значимість у рамках філософського теоретизування. Інакше можна представити розгляд ліберальної теорії як соціально-філософської доктрини, що торкається теорії соціальних ідеалів (благ і цінностей), моральних пріоритетів, концепції особистості й правових механізмів регулювання відносин. Подібний підхід дозволяє розкрити ідею свободи в цілому як вишукування уявлень людини про власне буття й свободу, як ключову доктрину лібералів. У цьому аспекті, як домінуючий напрям розгляду лібералізму є можливим застосування ідеї мрії. Подібне розуміння відображає споконвічне прагнення позбутися будь-яких форм поневолення, що втілюється в мрії про бажаний благоустрій людини в умовах суспільної взаємодії.

Мрія багатьох мислителів про вільного індивідуума, що існує у вільному суспільстві, відображається в ідеях лібералізму. До дослідження лібералістичних концепцій зверталися Дж. Локк, Б. Констант, Г. Спенсер, М. Ротбард, М. Фрідмен, Л. фон Мізес, Дж. Грей, Б. Гривз, Ф. фон Гаєк, А. Паньковський.

Мрія про вільне суспільство, про вільний індивідуальний розвиток орієнтувала прагнення багатьох людей у різні часи. В розумінні мислителів найголовнішою ідеєю свободи була особиста свобода, оскільки винятково така свобода, створює благо різноманіття розвитку прагнень людини й характеризує ліберальний суспільний устрій.

Мрії про лібералізм необхідно розглянути, оскільки сам ідеологічний напрям лібералів передбачає свободу. Мрія сповнена прагненням до свободи, у цьому проявляється каузальний зв'язок між вільною мрією й мрією про свободу. При міркуванні в дусі лібералізму ці поняття ототожнюються, оскільки одне явище не може існувати без іншого.

Мріяти про свободу й добробут усього суспільства може створювати тільки людина, що сама є вільною і повністю усвідомлює ідею й значення свободи. Нерозуміння суті свободи, лібералізму просто б не існувало, його ідеї й уявлення ніколи б не були сформульовані. Ідею свободи в контексті лібералізму охарактеризував Л. фон Мізес у такий спосіб: «Ідея свободи настільки міцно вкоренилася в усіх нас, що протягом довгого часу ніхто не насмілювався ставити її під сумнів. Люди звикли завжди говорити про свободу з найбільшою шанобливістю. Таке ставлення до волі є досягненням лібералізму» [1, с. 38].

У своїх дослідженнях поняття свободи, з погляду ліберальної позиції розвитку суспільства, звертався Ф. фон Гаек. На його думку, «ліберальна концепція свободи – це свобода в рамках закону, що обмежує свободу кожного так, щоб гарантувати свободу всіх інших. Це зовсім не те, що часом описували як «природну свободу» ізольованого індивіда; це свобода людини, що живе в суспільстві й обмежена нормами, які захищають свободу інших» [4, с. 146].

У лібералізмі полягає сама суть свободи. Мрія багатьох мислителів про вільного індивідуума, що існує у вільному суспільстві, відображається в ідеях лібералізму. Ліберали відзначають, що основна мета лібералізму, це максимально повне задоволення на-сущних потреб і бажань людини. І не правильним буде докоряти стосовно того, що матеріальне благополуччя, це низинна мета, яка не може зрозуміти вищих, шляхетних бажань людини – пізнавати й творити.

Кращою демонстрацією неправильного тлумачення лібералізму, є уявлення про свободу в лібералістичних тенденціях, описаного Л. фон Мізесом: «Не від зневаги до духовних благ лібералізм зайнятий винятково матеріальним благополуччям людини, а від переконання, що найвище й глибоке в людині не може бути порушене ніяким зовнішнім регулюванням. Він намагається забезпечити тільки зовнішнє благополуччя, тому що знає, що внутрішні, духовні багатства можуть прийти до людини не ззовні, а лише із глибини його власного серця. Він не має на меті створити що-небудь інше, крім зовнішніх передумов розвитку внутрішнього життя» [1, с. 23].

Свободу в ліберальному суспільстві, Ф. Гайек визначив у такий спосіб: «свобода може бути гарантована тільки тим, хто здатний підкорятися правилам, призначеним для її забезпечення. Порушу-

ючи правила, які гарантують рівну свободу для всіх, людина може бути покарана тим, що буде виключена із системи захисту від насильства, установленої для законослухняних» [4, с. 146]. Тому за наділенням свободою суспільство, необхідне розуміння цієї свободи всіма, хто її прийняв. Це означає усвідомлення неприпустимості втручання в іншу власність, у простір іншого індивіда, що стає принципом й головною умовою існування вільного суспільства.

Концепція мрії про ліберальне суспільство Г. Спенсера полягає ось у чому: «остаточна природа людини буде такою, що її особисті бажання будуть збігатися з інтересами всього суспільства. Тоді, прямо досягаючи своїх особистих цілей, вона мимоволі тим самим буде виконувати й свої обов'язки як члена суспільства» [3, с. 453].

Важливо зазначити, що подібний підхід становив ідеологічну основу ліберального розвитку, коли суспільство досягне морального й культурного розуміння, на що у своїх висновках і робить акцент Г. Спенсер: «Успіх суспільства й частка справедливості в його організації залежать, по суті, від характеру його членів, і ніякий прогрес не може здійснюватися без удосконалень у характері, що походять від мирної праці, підлеглого правилам добре регульованого соціального життя» [2, с. 120].

Як характеризує І. Шапіро, «у найбільш загальному вигляді лібералізм може бути описаний як осьова ідеологія сучасності, що являє собою «безнадійну» спробу узгодження двох спрямованих до Просвіти ключових схильностей – до наукового підходу в розв'язанні соціальних і політичних проблем і до верховенства свободи особи над всіма іншими цінностями» [6].

Багато лібералів позитивно розглядають свою мрію про вільне суспільство, оцінюючи свої ідеї з погляду реальності їхнього втілення. Очевидно, що поширення лібералістичних уявлень не можливе без високого культурного розвитку суспільства й усвідомлення кожним з індивідів його принципів.

Основним принципом концепції лібералізму є відсутність привілеїв, без яких-небудь винятків. На це звертає увагу Ф. фон Гаск. Не виключаючи наявного державного керування, він характеризує лібералізм і справедливість як каузальний зв'язок у прагненні створити сприятливі умови співіснування індивідів. «Лібералізм вимагає: якщо вже держава визначає умови, у яких діють люди, то формальні норми й правила повинні бути для всіх однаковими. Лібералізм проти будь-яких правових привілеїв, проти надання переваг окремим особам і групам» [4, с. 157].

Серед представників класичного лібералізму переважає позиція мінархізму, тобто вчення про мінімальну роль держави. У мріях лібералістів немає місця державі, оскільки вони розглядають цей політичний інститут суспільства як спосіб абсолютизації влади, механізм захоплення приватної власності, що, в кінцевому результаті, призведе до поневолення свободи особи. Про це писали багато дослідників лібералізму, зокрема Г. Спенсер. «Таким чином, – пише він, – стає очевидним, що зміни, які відбулися, пройшли й мають відбутися, а також і запропоновані приведуть нас, зрештою, до того, що держава стане не тільки власником земель, жител і шляхів сполучення, причому керуванням і експлуатацією будуть завідувати урядові посадові особи, але й до захоплення державою всіх галузей промисловості» [2, с. 80].

Примітною особливістю лібералізму є те, що мрія лібералів спрямована на поліпшення добробуту, що не обмежується рамками території або привілейованого стану. Мрії про вільне суспільство охоплюють все людство, а бажання створити сприятливі умови спонукуване гуманістичними ідеалами й ціннісними орієнтаціями унікальності кожної культури.

Основне положення лібералізму і його значення для всього світу точно проаналізував Л. фон Мізерс: «Кінцевим ідеалом лібералізму є ідеальна співпраця всього людства, здійснювана мирно й без непорозумінь. Ліберальне мислення завжди мало на увазі все людство, а не просто його частини. Його мислення космополітичне й має всесвітній характер: воно включає всіх людей і увесь світ» [1, с. 117].

У сучасних умовах ідеї лібералізму усе ще залишаються мрією. Це пов'язано з тим, що теоретичні розробки як класиків лібералізму, так і їхніх послідовників, пристосовуючись до нових культурних і соціально-економічних умов, втратили свої основи.

На практиці ліберал уже не є ти ідеалом свободи, який розглянутий у контексті досягнень людства, що був сформульований у ХІХ і першій половині ХХ століття. За своєю суттю, лібералізм став позначати якийсь ідейний плин, далекий від своїх первісних ідеалів, зміст якого був загублений у політичній і соціальній трансформації світу, за останні три декади.

Ф. фон Гаск звертає особливу увагу на те, що «у цей час кількість захисників класичного лібералізму майже, винятково економістів, різко скоротилася. Навіть у Європі ім'я «ліберал» стало, як це було й у США, використовуватися для позначення переважно

соціалістичних домагань» [4, с. 143]. Отже, можна підсумувати, що ліберальні ідеї й цінності знаходять своє відображення в суспільних процесах у викривленому вигляді. Вони являють собою якесь змішання абсолютно різних ідеологічних основ у регульованні питань свободи, рівності, вибору, а також суперечливі погляди щодо напрямків вільного індивідуального розвитку.

Крім того, про тенденції відступу від споконвічних ідей лібералізму зауважує і Л. фон Мізес: «у Сполучених Штатах Америки слово «ліберал» означає сьогодні набір ідей і політичних постулатів, які у всьому протилежні тому, що лібералізм означав для попередніх поколінь. Самозваний американський ліберал аплодує всемогутності уряду, є рішучим ворогом свободи підприємництва й захищає всеохоплююче планування з боку влади, тобто соціалізм» [1, с. 11].

Необхідно зазначити, що так, як мрія неможлива в умовах запланованого, з домінантною ідеологією суспільства, так і сама свобода особи не є домінуючою цінністю такого суспільства. До цього твердження звертався у своєму аналізі Ф. фон Гаек, наголошуючи, що «свобода особи несумісна з верховенством однієї якої-небудь мети, що підкоряє собі все життя суспільства» [5, с. 199]. Таким чином, мрія про лібералізм припускає створення суспільства на принципах індивідуальних свобод і рівних можливостей, без будь-яких привілеїв.

Мрії про лібералізм і в період їхньої появи, і в сучасних умовах ще не втілилися в життя. Як відзначає Л. фон Мізес, «лише з великим перебільшенням можна сказати, що світ коли-небудь, жив в епоху лібералізму. Лібералізму ніде не дозволили втілитися повністю. Проте, яким би коротким і одночасно обмеженим не була перевага ліберальних ідей, його вистачило на те, щоб змінити вигляд світу» [1, с. 20]. Тому, переосмислюючи ідеї класичного лібералізму й доповнюючи їх сучасними тенденціями, суспільство постійно розвиває ці мрії. Вони продовжують існувати, оскільки ідеал образу ліберальної свободи ще не досягнутий, однак він незрівнянно вдосконалюється й бажаніший, ніж будь-коли раніше. Цьому сприяють самі умови розвитку економічних і правових відносин, усвідомлення людиною свого внутрішнього Я й культурні тенденції, що впливають на інтелектуальну складову формування особистості.

Таким чином, ліберальне суспільство надає одну з основних бажаних свобод людини, а саме – свободу індивіда й свободу особи.

Володіння такою свободою ставало предметом мріянь і пошуків із часів епохи Відродження, коли були сформовані ідеї гуманізму.

Мріючи про лібералізм, індивід пропускає свої думки через свідомість, створюючи різні інтерпретації цього поняття й наповнюючи його новими уявленнями, які можуть вплинути на людську думку в цілому. Мрія про ліберальний устрій суспільства орієнтує розвиток людської думки, заснованої на перспективах прогресу й поліпшення світу, де буде можливим поширення й розвиток вільного індивідуума в довершеному суспільстві.

Література:

1. Мизес Л. фон Либерализм / пер. с англ. А. Куряев. – Изд-во: Социум. 2007. – 344 с.
2. Спенсер Г. Личность и государство / пер. с англ. М. Н. Тимофеевой – Челябинск : Социум, 2007. – 207 с.
3. Спенсер Г. Синтетическая философия / пер. с англ. – К. : Ника-Центр, 1997. – 512 с.
4. Фридмен М., Хайек Ф. О свободе. – Вып. II. – М. : Социум. Три квадрата, 2003. – 182 с.
5. Хайек Ф. фон Дорога к рабству / пер. с англ. – М. : Новое издательство. – 2005. – 264 с.
6. Шапиро И. Введение в типологию либерализма // Полис. – 1994. – № 3: 7-12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polisportal.ru>.

Рецензент** – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії ХНПУ ім. Г. С. Сковороди **М. Д. Култасва